

МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННА БАЗА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

М. М. Коржнев, М. М. Курило

В останні роки Україна активно долучається до міжнародних інтеграційних процесів. Логіка історичних змін поступово привела до розуміння необхідності вступу до СОТ, що сприятиме створенню конкурентоспроможної економіки, повноправному членству у міжнародному співтоваристві.

Базовим в економіці України є мінерально-сировинний комплекс (МСК). Більшість галузей прямо чи опосередковано пов'язані з його функціонуванням: паливно-енергетичний комплекс, металургійні підприємства, хімічна промисловість, будівництво, сільське господарство та ін. Тому надзвичайно важливо й актуально вивчати проблеми мінерально-сировинної бази (МСБ) України. Залежно від рівня розвитку, відкритості чи закритості економіки та політичного устрою держав є певні відмінності у вивченні й експлуатації надр і формуванні стратегії розвитку їхніх МСБ. Розвинуті країни, навіть за наявності власних мінерально-сировинних ресурсів, орієнтуються на інвестування видобутку і переробки мінеральної сировини в інших країнах та її імпорт, менш розвинуті — на інтенсивне використання власної мінерально-сировинної бази і для розвитку економіки, і для отримання прибутків від експорту сировини. Україна належить до складу останніх. Близько 60% валютних коштів до її бюджету надходить від експорту мінеральної сировини і продуктів її переробки.

Надра нашої держави експлуатують майже два століття. За цей період сформувалася сучасна структура економіки, переобтяжена капітало-, ресурсо- та енергоємними важкими галузями виробництва, виснажилися запаси якісної сировини, значно погіршилися гірничо-геологічні умови розробки родовищ корисних копалин, накопичилися численні екологічні проблеми у гірничодобувних регіонах. Це ознаки сировинної країни, надра якої через тривалу інтенсивну експлуатацію майже виснажено [1]. Унаслідок реального виснаження окремих видів мінеральної сировини їхні економічно значущі родовища знайти

практично неможливо навіть за значних інвестицій. Види мінеральної сировини, якої ще багато, стають менш конкурентоспроможними на світовому ринку через природне виснаження якісної сировини і ускладнення гірничо-геологічних умов розробки родовищ. За умов членства у СОТ це потребуватиме значного коригування стратегії розвитку МСБ. Ідеться про стратегію на 30 — 50 років. Що чекає на український мінерально-сировинний комплекс у стратегічному плані в умовах глобалізації та інтеграції до СОТ? Проаналізуємо три важливих аспекти: нормативно-правове регулювання у сфері надкористування відповідно до міжнародних норм; сферу зовнішньоекономічних відносин; наслідки та перспективи вступу України до СОТ для геологічної та видобувної галузей.

Аналіз законодавчих актів у сфері міжнародного економічного співробітництва, що стосуються МСБ. Поступова інтеграція України в міжнародні економічні утворення супроводжується відповідними змінами у законодавстві країни, але не варто сприймати цей процес лише як гармонізацію законодавства з міжнародними вимогами. Прийняття нормативно-правових документів має відповідати не лише рекомендаціям міжнародних організацій, а й передусім захищати інтереси вітчизняного виробника та сприяти забезпеченню державної безпеки, в тому числі економічної.

**Коржнев Михайло
Миколайович** — доктор геолого-мінералогічних наук, професор геологічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка

**Курило Марія
Михайлівна** — кандидат геологічних наук, асистент кафедри корисних копалин геологічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка

На початку 2007 р. прийнято нову редакцію Закону України «Про зовнішньоекономічну ді-

альність», зміни пов'язані з перспективою вступу нашої держави до СОТ [2]. У законі обмежено використання більшості інструментів регулювання зовнішньої торгівлі. Кількісні обмеження можуть застосовуватися на недискримінаційній основі, ліцензування експорту чи імпорту можливо лише як тимчасовий захід. Залишається вплив держави на сферу експорту-імпорту мінеральної сировини; міжнародна торгівля золотом та сріблом потребує обов'язкового ліцензування; зазначено, що ліцензування допускається за необхідності захисту довкілля, а також відповідно до вимог державної безпеки.

У 2007 р. встановлено квоти та ліцензування на експорт бурштину, руд та концентратів дорогоцінних металів, дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, золота, срібла, платини та відходів і брухту дорогоцінних металів. Окрім цього, в ЄС та США діють значні обмеження на експорт продукції переробки мінеральної сировини, зокрема чорної металургії. Імпорт мінеральної сировини здійснюється без обмежень.

З огляду на значну вичерпаність родовищ багатьох видів корисних копалин (залізних і марганцевих руд, найкращої частки вугільних родовищ, нафти і газу) на особливу увагу заслуговує стаття 17 закону, в якій ідеться про заборону окремих видів експорту та імпорту. Зазначено, що в Україні заборонено експорт природних ресурсів, що вичерпуються, якщо обмеження застосовують до внутрішнього споживання чи виробництва.

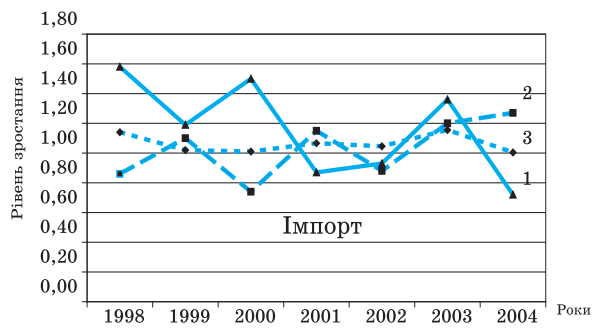
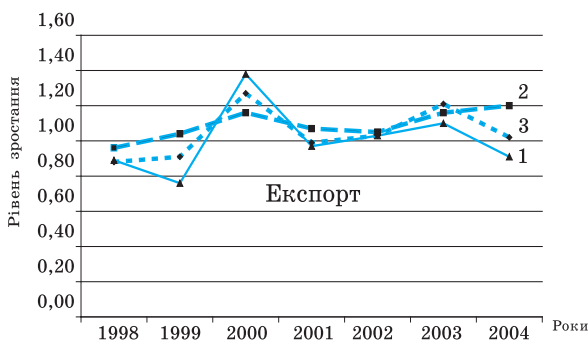
З метою поліпшення інвестиційного клімату в Україні, залучення інвестицій в економіку держави, в тому числі у мінерально-сировинний комплекс, Президент України підписав Указ «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» [3], де наголошено на необхідності вжити заходів з активізації концесійної діяльності, зокрема під час розбудови транспортних коридорів, будівництва об'єктів житлово-комунального господарства, розвідки родовищ та видобутку корисних копалин. Прийнято також Закон України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності», де до основних принципів державної політики було додано зменшення рівня державного регулювання господарської діяльності та забезпечення прозорості процедури видачі документів дозвільного характеру, враховуючи питання охорони довкілля та забезпечення безпеки держави.

Щодо змін у нормативно-законодавчих актах стосовно геологічної галузі, то слід також виокремити такі, що спрямовані на гармонізацію законодавства з міжнародними вимогами.

Наприклад, зміна та затвердження класифікації запасів і ресурсів корисних копалин, в основі якої Міжнародна рамкова класифікація ООН родовищ корисних копалин [4]. До 2006 р. ця класифікація застосовувалася паралельно з класифікацією родовищ корисних копалин СРСР, з 2007 р. передбачено перехід до Рамкової класифікації ООН в адаптованому до вітчизняного економічного середовища вигляді. Державна геологічна служба та Державна комісія щодо запасів України розробили також інші нормативні та методичні документи, які регламентують поетапність та стабільність геологорозвідувальних робіт, вимоги до комплексного та раціонального вивчення і використання надр, проведення підрахунку запасів та геолого-економічної оцінки родовищ корисних копалин. Ці документи дають можливість проводити переоцінку запасів і ресурсів корисних копалин на засадах ринкової економіки, тобто виявити першочергові об'єкти для подальшого вивчення чи експлуатації з визначенням показників економічної ефективності розробки родовищ корисних копалин. Такі зміни у законодавстві сприяють розширенню економічної співпраці у геологічній галузі, оскільки допомагають порівняти та зрозуміти інформацію вітчизняним та іноземним підприємцям, зацікавленим в інвестуванні проєктів у сфері видобутку корисних копалин.

Зовнішня торгівля та глобалізація ринків мінеральної сировини та продуктів її переробки — перший аспект зовнішньоекономічної діяльності. Сучасний стан вітчизняної економіки визначається, по-перше, значною експортною спрямованістю МСК, по-друге, залежністю стратегічних галузей промисловості від імпортних поставок окремих видів мінеральних ресурсів.

Мінеральна сировина і продукти її переробки — важлива складова експорту товарів з України. Хоча темпи зростання різні, вони мають додатне значення і навіть дещо перевищують середні показники експортних поставок. Зросли в абсолютному відношенні натуральні й вартісні показники експортних операцій. На рис. 1 наведено темпи зростання експорту та імпорту основних видів продукції мінерально-сировинного комплексу. Серед корисних копалин, що експортують, провідне місце посідають неметалічні види сировини, які, на відміну від металічних, мають стабільно додатні значення приросту. Найвищі показники зафіксовано для будівельних матеріалів та виробів з них. У 2003—2004 рр. значним було зростання кількісних та вартісних показників експорту залізних руд та виробів з чорних металів, упродовж інших років показники були нестабільні.

1 — металічні, 2 — неметалічні, 3 — всі корисні копалини

Рис. 1. Визначення рівнів зростання експорту та імпорту корисних копалин

За показником забезпечення України корисні копалини групують таким чином:

менше 100 років — нафта з конденсатом, природний газ, вогнетривкі глини;

100 — 200 років — залізні та марганцеві руди, цементна та скляна сировина;

200 — 500 років — каолін, доломіт для металургії, сировина для будівельної індустрії (камінь, пісок);

500 — 1000 років — кам'яне вугілля, цегельно-черепична сировина;

понад 1000 років — буре вугілля, облицювальний камінь, графіт, сірка, кухонна та калійна сіль.

За ступенем залежності від імпортової сировини виділяють:

0—25% — цементна сировина, флюсові вапняки, доломіт, галька, гравій, щебінь, граніт, порфір, базальт, пісковик, мармур, травертин, пемза, наждак, крейда, каолін та глини, кварц, пісок усіх видів, кухонна сіль, залізна руда, кам'яне вугілля, буре вугілля, торф;

26—50% — гіпс, марганцева руда, нікелева руда, графіт природний;

51—75% — польовий шпат, карбонат магнію, природний газ, сірка;

76—100% — стеатит, слюда, азбест, сланець, землі інфузорні, сульфат барію, фосфат калію, нафта сира, алюмінієва руда, руда свинцю, цинкова руда, молібденова руда.

Аналіз цих даних дає можливість виокремити групи корисних копалин залежно від ступеня забезпечення вітчизняних виробництв і показників зовнішньої торгівлі мінеральною сировиною (див. табл. 1).

Таке групування не відображає багатьох аспектів у галузі видобування та споживання мінеральної сировини. Є кілька видів корисних копалин, для яких зазначені показники варіюють у ширшому діапазоні. Зокрема, забезпечення запасами залізних руд становить менше 200 років, хоча власний видобуток задовольняє потреби на 90%.

Кількісні показники не завжди можуть охопити якісні характеристики конкретних видів корисних копалин. Наприклад, становище із запасами флюсової сировини для металург-

Таблиця 1

Групи корисних копалин за показниками забезпечення країни сировиною та ступенем залежності вітчизняних підприємств від імпортних поставок

Група корисних копалин	Забезпечення запасами	Залежність від імпорту	Види корисних копалин
Запаси значні, цілковито задовольняють внутрішні потреби	понад 200—1000 років	0—25%	Кам'яне і буре вугілля, декоративний і облицювальний камінь, каолін, кухонна сіль, доломіт, флюсові вапняки
Запаси значні, частково задовольняють внутрішні потреби	понад 500 років	26—75%	Калійні солі, графіт, сірка
Запаси середні, частково задовольняють внутрішні потреби	100—200 років	26—75%	Марганцеві, нікелеві руди, польовий шпат та ін.
Дефіцит запасів, значна частка імпорту	менше 100 років	51—100%	нафта, газ, руди кольорових металів тощо

гійних підприємств. Україна забезпечена доломітом на багато років, але процес забезпечення вітчизняних підприємств якісною сировиною складний і можливий лише за рахунок збільшення їхнього видобутку на Південному Донбасі. Гостра ситуація склалася з флюсовими вапняками, хоча обсяги їхнього експорту вже скорочують. Кілька великих родовищ залягають на значних глибинах або займають орні землі. Необхідна екологічна й економічна оцінка варіантів їхньої експлуатації. Перспективи виявлення нових родовищ високоякісної сировини в межах України дуже обмежені.

За геолого-економічними ознаками на території України умовно розрізняють такі групи корисних копалин:

1. Корисні копалини, на які землі через специфіку геологічної будови природно бідні, існують на рівні мінералогічних знахідок та рідкісних рудопроаявів (боксити, молібден тощо).
2. Мінеральна сировина, на яку територія України перспективна, але для відкриття (чи переведення рудопроаявів до розряду родовищ) потрібні кошти.
3. Мінеральна сировина, якої колись було достатньо, але нині запаси виснажені через інтенсивне тривале видобування (нафта, газ).
4. Мінеральна сировина, якої багато, але необхідні значні кошти на освоєння родовищ і досягнення рентабельних обсягів видобутку. Видобуток дотується, тому що сировина стратегічно важлива для промисловості і населення (вугілля).
5. Мінеральна сировина, якої багато, але через виснаження запасів якісних руд і погіршення

гірничо-геологічних умов її видобуток і переробка на межі рентабельності (залізо, марганець).

6. Мінеральна сировина, якої багато, видобуток рентабельний (будматеріали, облицювальне каміння, графіт, сірка).
7. Унікальна сировина, значні родовища якої є в Україні і майже немає в сусідніх державах (титан-цирконієві розсипи).
8. Нетрадиційні види корисних копалин (газ-гідрати, давсоніт, бішофіт, високоглиноземна сировина, метан вугільних родовищ).

Окремо виділяють групу корисних копалин, кількість розвіданих запасів яких є значною, але родовища не розробляють через вплив екологічних чинників або низькі показники рентабельності.

Перелічені групи мінеральної сировини потребують різних підходів до визначення перспектив їхнього видобутку, застосування різноманітних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі й фіскальних методів. Це стосується тарифних і нетарифних методів: відповідне встановлення ставок імпортного та експортного мита, квот, санітарно-гігієнічних норм, правил безпеки, інших обмежень. Треба враховувати, що принципи СОТ не дозволяють застосовувати інші форми і методи регулювання міжнародної торгівлі за винятком митних тарифів. Особливу увагу варто приділити розвитку стратегій експортного сприяння — інформаційного, методичного, маркетингового, фінансового, що ґрунтуються на використанні прийнятних заходів. Вони полягають у наданні консультативної допомоги з питань організації експортної діяльності підприємств, проведенні міжнародних маркетингових досліджень, організації міжнародних виставок тощо (див. табл. 2).

Таблиця 2

Стратегії експортного сприяння [5]

Тип функціональної стратегії	Зміст стратегії
Стратегія інформаційного сприяння	Забезпечення підприємств-експортерів інформацією про можливість збуту за кордоном, потенційних споживачів продукції, правові умови на території інших країн
Стратегія методичного сприяння	Консультативна допомога з організації і розвитку експортної діяльності, сприяння контрактній роботі, забезпечення методичними матеріалами у сфері бухгалтерського обліку, митних процедур, проведення методичних семінарів, обмін досвідом
Стратегія виробничого сприяння	Інжинірингові послуги, адаптація експортної продукції до умов зовнішніх ринків, забезпечення сертифікації продукції
Стратегія маркетингового сприяння	Зовнішньоторговельні переговори, проведення міжнародних маркетингових досліджень, сприяння в пошуках міжнародних партнерів, організація міжнародних виставок, рекламна діяльність, відкриття торговельних представництв
Стратегія фінансового сприяння	Податкові пільги, субсидії, страхування

Держава завжди зацікавлена у захисті національного виробника та сприянні розвитку експортно спрямованих галузей. В Україні галузі, що забезпечують приріст показників експорту і, відповідно, є джерелом валютних надходжень, матеріало- та енергоємні і взаємопов'язані з розвитком і перспективами вітчизняної МСБ. Нині широко застосовують експортні субсидії для стимулювання експорту, що іноді спричинює різні форми демпінгу. Досить частим явищем є експорт корисних копалин, не доведених до продукту проміжного або кінцевого споживання. Це призводить до значних втрат для виробника та економіки загалом, оскільки ціни на сировину і кінцеву продукцію різні. Зазначене свідчить про хижацьке ставлення до наявних природних ресурсів і пришвидшує вичерпання надр без отримання державою можливого економічного ефекту. Досвід розвинутих країн доводить, що державі вигідно стимулювати імпорту сировинних товарів та комплектуючих, необхідних для створення кінцевої продукції на території країни (за допомогою зниження ставок чи скасування імпортного мита тощо).

Формування державної та галузевої політики щодо конкретних видів мінеральної сировини стосується визначення окремих груп сировини

за стратегічним значенням для вітчизняної промисловості. Вони можуть визначатися за запасами конкретних корисних копалин необхідної якості, виробництвом мінеральної сировини та попитом на неї, співвідношенням показників зовнішньої торгівлі корисними копалинами та продуктами їхньої переробки, визначенням експортного потенціалу мінерально-сировинного комплексу. Аналіз таких даних доцільно проводити, враховуючи не тільки сучасний етап розвитку МСБ та структуру промисловості, а й зважати на майбутній розвиток економічних та екологічних процесів. У перспективі показники попиту і пропозиції на мінеральну сировину коригуються ступенем виснаження надр (загалом і за окремими видами корисних копалин), змінами у галузевій структурі господарства, екологічним станом гірничодобувних і промислових регіонів. Основні етапи формування зовнішньої і внутрішньої державної політики щодо стратегічних видів мінеральної сировини наведено на рис. 2.

Міжнародний рух капіталу у сфері надрокористування — другий аспект зовнішньоекономічної діяльності підприємств у гірничодобувній та геологічній галузях. З огляду на реформування механізму фінансування геологорозвідувальних робіт у вітчизняній економіці, за-

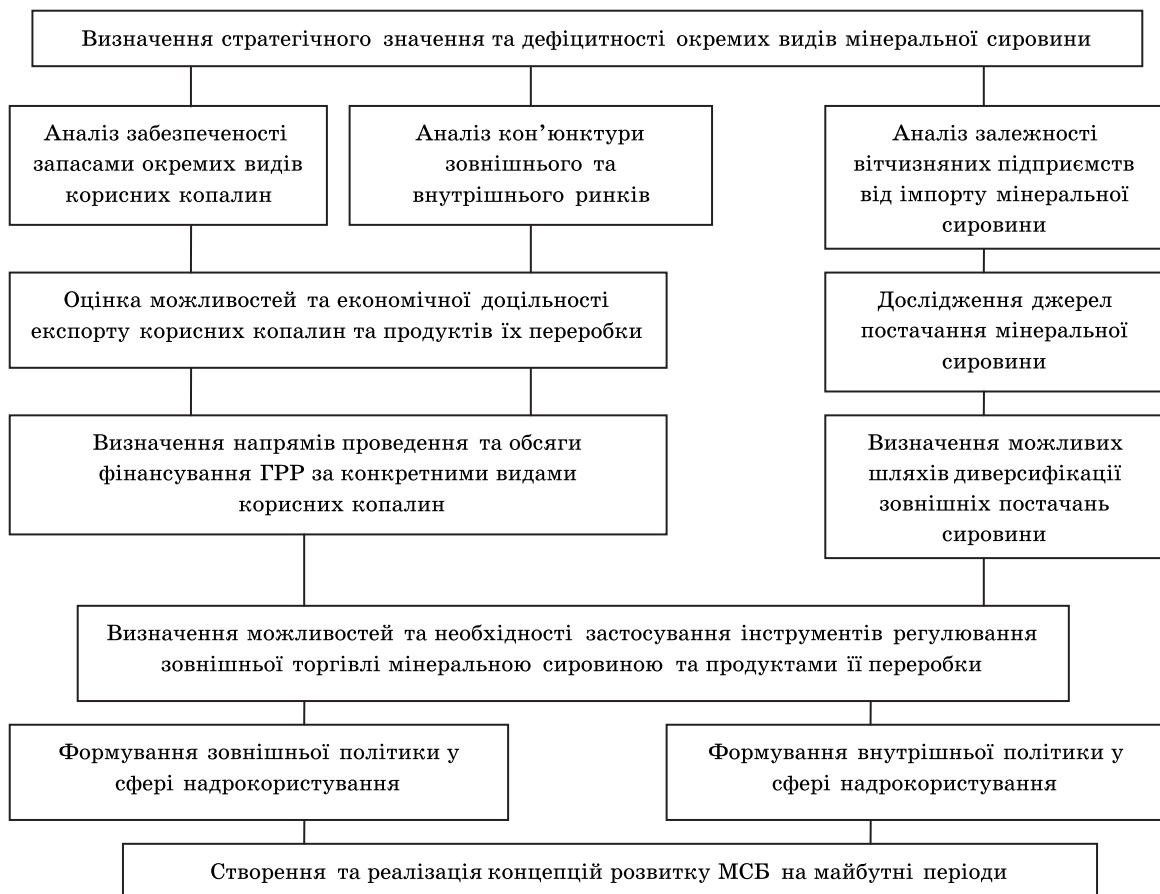

Рис. 2. Етапи формування зовнішньої і внутрішньої державної політики щодо стратегічних видів мінеральної сировини

лучення іноземних інвестицій може бути додатковим джерелом позабюджетного надходження коштів для геологічних підприємств. Потребують аналізу переваги та недоліки, що визначають приплив іноземного капіталу в геологорозвідувальні та видобувні підприємства. Фінансування геологорозвідувальних робіт для всіх видів корисних копалин в Україні поступає фінансуванню у розвинутих країнах за окремими видами корисних копалин. Це, зокрема, пояснюється державним фінансуванням ГРР в Україні, тоді як за кордоном у галузь інвестують переважно приватні кошти.

Зважаючи на основні причини виникнення міжнародного руху капіталу та останні тенденції у цій сфері, мінерально-сировинна база України має певні переваги для залучення іноземного капіталу. Зокрема, країни Центральної та Східної Європи — регіон зі стабільним зростанням надходжень прямих іноземних інвестицій з розвинутих країн. Це зумовлено швидкими темпами економічного зростання порівняно з іншими регіонами світу; значним розширенням внутрішнього ринку; наявністю окремих чинників виробництва; проведенням приватизації за участю іноземних інвесторів.

Основна причина міжнародного руху капіталу — прагнення власників капіталу застосувати його у країнах зі сприятливими умовами використання природних ресурсів як чинників виробництва (низькі ціни на сировину, умови видобутку і транспортування, якість сировини). Це залежить від специфіки окремих виробництв мінерально-сировинного комплексу України.

Найпривабливіші для інвестицій підприємства нафтової і газової промисловості. Це пов'язано зі значним попитом на енергоносії на внутрішньому ринку, наявністю розвинутої інфраструктури для зберігання та транспортування нафти і газу, певної кількості розвіданих запасів та перспективних площ для видобутку. Недоліки галузі — виснаження раніше відкритих родовищ, що тривалий час експлуатувалися, незначні показники видобутку порівняно зі світовими аналогами (дебіт свердловин), недостатнє фінансування геологорозвідувальних робіт на ці види корисних копалин, спрацювання основних фондів підприємств, застарілі технологічні схеми на переробних підприємствах та ін.

Гірничо-металургійний комплекс України має значний експортний потенціал. Його переваги — стабільні темпи виробництва та висока якість продукції, кваліфікована робоча сила, висока концентрація виробництва в основних видобувних регіонах — Придніпров'ї та Донбасі; близькість до споживачів у розвинутих країнах Європи. Тривалий час забезпечення значними запаса-

сами мінеральних ресурсів вважалося сприятливим чинником для розвитку металургії в Україні (так, забезпеченість галузі запасами залізних та марганцевих руд становить сотні років). Нині за тривалої експлуатації відомих родовищ Кривбасу, Нікопольського басейну та ін. якісні показники сировини, що видобувається, на межі рентабельності, значно погіршилися гірничо-геологічні умови видобутку, збільшуються витрати, пов'язані з екологічною реабілітацією територій. До негативних чинників належать значне спрацювання основних фондів та необхідність технологічного переобладнання. Нині значні інвестиції йдуть на освоєння середніх та дрібних родовищ залізних руд та будівництво невеликих металургійних підприємств.

З огляду на залежність від імпорту мінеральної сировини, актуальним є залучення іноземного підприємницького капіталу для нарощування запасів корисних копалин, які застосовують у хімічній промисловості. Сприятливі чинники — наявність значних виробничих потужностей та вигідне географічне розташування (близькість до споживачів). Для цієї галузі характерна висока конкуренція на зовнішніх ринках і недостатній рівень модернізації виробництва, що заважає надходженню значних іноземних коштів.

Нагальним питанням також є залучення інвестицій для видобутку та технологічної переробки нетрадиційних видів корисних копалин (газ-гідрати, давсоніт, бішофіт, високоглиноземна сировина, метан вугільних родовищ).

Прямі іноземні інвестиції допомагають у вирішенні багатьох питань МСБ:

- використання коштів для технологічної модернізації підприємств, що особливо важливо з огляду на спрацювання основних фондів більшості виробництв;
- забезпечення (чи створення) додаткових робочих місць для кваліфікованої робочої сили;
- розширення бази оподаткування та збільшення надходжень до бюджету під час створення нових підприємств.

Для визначення стратегічних напрямів розвитку окремих галузей МСК України необхідно врахувати характерні особливості кожного виду мінеральної сировини. Визначаючи стратегію розвитку щодо кожного виду мінеральної сировини, необхідно зважати на співвідношення загальної кількості розвіданих та попередньо оцінених запасів до підтверджених рентабельних запасів, які впливають на терміни переходу від періоду забезпечення запасами до виснаження запасів корисних копалин. Для деяких

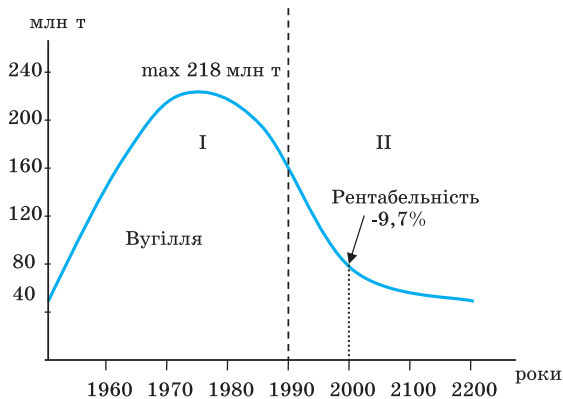
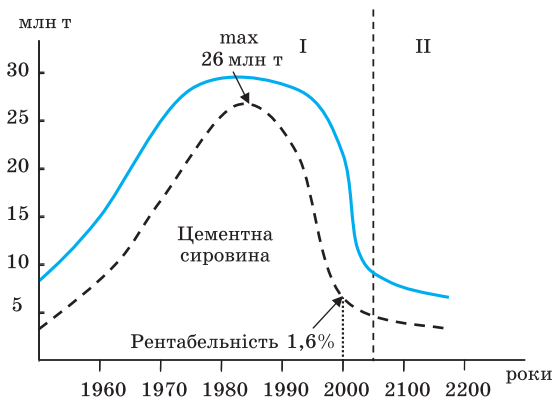
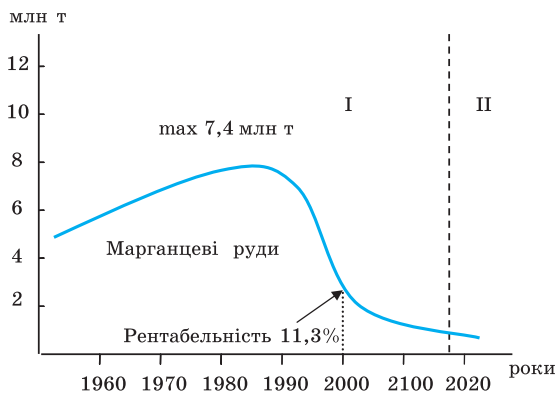
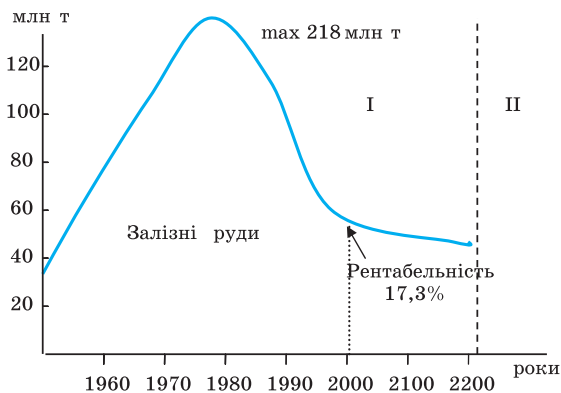
основних видів твердих корисних копалин на рис. 3 наведено імовірні межі такого переходу. Справді, якщо забезпечення загальними запасами, що перебувають на балансі, може становити сотні років, забезпечення рентабельними для відпрацювання запасами може дорівнювати десяти рокам або бути нульовим. Річ не в тому, що багато видів корисних копалин в Україні вже перейшли так званий пік Хаберта (точку максимального видобутку). Через виснаження високоякісної сировини і погіршення гірничо-геологічних умов зниження рентабельності видобутку корисних копалин з часом стає неминучим, підприємницьку діяльність необхідно згортати. Це стосується також окремих гірничодобувних галузей. Якщо сировину видобувають інтенсивно і тривалий час, ліквідація галузі неминуча.

Під час визначення стратегії реформування вітчизняної МСБ необхідно зважати на показники динаміки видобутку і споживання корисних копалин. Хоча вітчизняний сировинний сектор має експортне спрямування, слід враховувати, що його подальше розширення свідчитиме про неефективну галузеву структуру економіки. У найближчій перспек-

тиві підприємства МСК потребуватимуть технологічної модернізації, яка спочатку призведе до зростання собівартості продукції, у подальшому — дещо подовжить період забезпечення рентабельними запасами. На довгострокову перспективу МСК потребуватиме значної реструктуризації, у тому числі закриття об'єктів, що стали нерентабельними через виснаження родовищ корисних копалин. Нині їх важливо систематизувати за промисловим значенням, щоб визначити об'єкти першочергової розробки чи ліквідації.

Окремо слід виділити вплив процесів глобалізації на металургійну, вугільну промисловість та підприємства видобутку і переробки нерудної сировини.

Для підприємств чорної металургії характерний процес консолідації виробництва на міжнародному ринку, який сприяє надходженню іноземних інвестицій і модернізації металургійного виробництва. Тобто процес глобалізації для металургійних підприємств пов'язаний з якісною модернізацією галузі, з цим погоджується багато економістів. Прогно-

I — період забезпечення рентабельними запасами;

II — період виснаження рентабельних запасів;

(суцільна крива — обсяги видобутку, пунктирна крива — обсяги виробництва цементу)

Рис. 3. Зміни економічних показників розробки вітчизняних родовищ твердих корисних копалин

зують, що від вступу до СОТ металургійна галузь отримає найбільше прибутків, зокрема її загальна виробнича потужність зросте на 23% і супроводжуватиметься розширенням експорту на 26,7% [6, 7]. Модернізація технологій видобутку і переробки сировини певною мірою призведе до зростання показників собівартості на підприємствах, сумарний видобуток залізних руд може збільшитися за рахунок експлуатації середніх та дрібних вітчизняних родовищ, що вводять до експлуатації. Особливий напрям розширення сировинної бази чорних металів — додаткове використання вторинних ресурсів металургійного виробництва. Активізація процесів консолідації металургійного виробництва на регіональних і міжнародних ринках може поліпшити основні фінансові показники вітчизняних підприємств, які будуть залучати. Важливим чинником є екологічність виробництва (нині це обов'язкова вимога на зовнішніх ринках), і держава матиме від цього відповідні непрямі вигоди. Однак у перспективі Україні важко витримати конкуренцію на світовому ринку, тому що якісної сировини (багатих залізних руд), на відміну від інших країн — постачальників залізорудної сировини, майже не лишилося. За гірничо-геологічними умовами розробки родовищ Українська держава також поступається. Єдиний сприятливий чинник — розташування України в центрі Європи, що дає змогу економити на транспортних витратах під час постачання сировини і продуктів її переробки до країн ЄС.

У вугільній галузі процеси глобалізації тільки посилюють кризові явища. Відкритість зовнішніх ринків, зниження захищеності внутрішнього ринку робить розробку вітчизняних родовищ недоцільною. Показники собівартості вже нині у кілька разів перевищують витрати на видобуток сировини в РФ, Польщі та інших країнах. Зростання собівартості вугілля обумовить витрати, пов'язані з ліквідацією нерентабельних підприємств, екологічною реабілітацією регіонів, зі змінами галузевої структури зайнятості населення після закриття шахт. Ліквідація підприємств вугільної промисловості в Україні з часом неминуча. Вони будуть тягарем для економіки щонайменше до середини XXI століття, хоча дефіцит вуглеводнів у країні потребує певного рівня видобутку вугілля. На початковому етапі має застосовуватися диференційований підхід до видобувних підприємств (до неприбуткових підприємств — першочергові заходи). Особливої уваги потребує технологія закриття шахт (обов'язково має враховуватися досвід таких країн, як Великобританія та Німеччина, що вже реструктурували вугільну галузь). В Україні спроби закриття нерентабельних шахт шляхом їх затоплення призвели до підвищення рівнів підземних вод, підтоплення

міст і селищ, значних матеріальних збитків. Має бути чітка довготермінова державна програма з розвитку вугледобувних регіонів, де враховувалися б економічна, ресурсна, екологічна та соціальна складові. Починати треба з ресурсної та екологічної складових розвитку.

Головне питання у найближчому майбутньому для підприємств видобутку та переробки нерудної сировини — вдосконалення технології видобутку і переробки сировини з метою підвищення ступеня її переробки (родовища цементної сировини) та виробництва готової продукції (це стосується родовищ коалінів, облицювального та декоративного каменю та ін.). Зі зростанням відкритості зовнішніх ринків такі кроки є необхідними, інші країни мають вищу технологічну оснащеність підприємств.

Отже, реструктуризація вітчизняного МСК у світлі глобалізаційних процесів в економіці загалом має відбуватися з огляду на забезпечення запасами власних родовищ, ступінь залежності від імпортних поставок стратегічних видів мінеральної сировини, рівень розвитку міжнародних економічних відносин у сфері надрокористування із застосуванням раціонального комплексу інструментів регулювання зовнішньої торгівлі та залучення іноземних інвестицій. Треба зробити геолого-економічну переоцінку наявних родовищ багатих видів корисних копалин, що є підґрунтям для визначення тактичних і стратегічних заходів щодо розвитку і відтворення МСБ в умовах відкритих ринків та жорсткої конкуренції.

Джерела

1. Коржнев М. М. Природно-ресурсні обмеження розвитку України // Стратегічна парадигма. — 2005. — № 1. — С. 88—93.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 3. — С. 29.
3. Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні». — www.zakon.rada.gov.ua
4. Міжнародна рамкова класифікація ООН запасів/ресурсів родовищ корисних копалин // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. — 2005. — № 5. — С. 9—19.
5. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Фомішин С. В. та ін. Світове господарство в умовах глобалізації. — К.: Ніка-Центр, 2006.
6. Бураковский И. Семь шагов в глобализацию // Металлургический комплекс. Украина — Мир. — 2006. — № 9. — С. 17—19.
7. Бураковский И., Мовчан В. ВТО или не в то? // Металлургический комплекс. Украина // Мир. — 2006. — № 4. — С. 2—5.